

KOORDINIRAJMO AKCIJU

Izveštaj Autonomnog ženskog centra
Beograd, 2003/2004

Autonomni ženski centar je feministička nevladina organizacija osnovana 1993. godine.

AŽC organizuje profesionalnu podršku ženama koje žive u situacijama nasilja, uspostavlja saradnju sa institucijama u cilju sveobuhvatnog rešavanja problema nasilja nad ženama i podstiče ojačavanje ženske mreže.

Cilj nam je zastupanje i ostvarivanje ženskih ljudskih prava na život bez nasilja i jačanje građanskog društva.

Podržavamo sve žene uzimajući u obzir njihovu nacionalnost, socijalni status, rasu, seksualnu orijentaciju, psihičke i fizičke sposobnosti, religiju i sve druge različitosti.

KONSULTACIJE, GRUPE SAMOPOMOĆI, TERAPIJA, ZASTUPANJE

Tokom 2004. godine konsultantskom timu AŽC javilo se 1 255 žena. Realizovano je 3047 intervencija, od čega su direktne individualne konsultacije činile 2/3 ukupnog broja usluga. Prvi put se beleži značajno povećanje poziva žena sa sela - 5% u odnosu na dotadašnjih 3.4%. Timovi su prošireni novim konsultantkinjama, pravicama i volonterkama, a sistematski su organizovane i grupe samopomoći.

- psihološke konsultacije obuhvatile su 1 871 individualnu uslugu, u 80% slučajeva vezano za probleme nasilja u porodici. Povećan je i broj zastupanja u institucijama - 85 slučajeva;
- obavljeno je 287 psihoterapeutskih usluga;
- grupe samopomoći su organizovane za žene sa iskustvom nasilja (porodičnog i seksualnog), tumora dojke i žene sa invaliditetom, kroz 223 sastanka na kojima je učestvovalo 487 žena;
- pravne konsultacije dobilo je 297 žena (791 usluga), uglavnom vezano za nasilje u porodici, razvod braka i podelu bračne tekovine.
- pravna zastupanja na sudu realizovana su za 26 klijentkinja.

EDUKACIJE

Edukativni programi za predstavnice/ke institucija

Edukacija predstavnika/ca institucija započela je u 9 beogradskih opština, organizovanjem višednevnih treninga za učesnice/ke iz domova zdravlja (102 osobe), centara za socijalni rad (112 osoba) i policije (70 osoba). Sadržaj edukacije obuhvatio je osnovne informacije o karakteristikama nasilja u porodici, pravne teme i specifične uloge predstavnika/ca institucija u rešavanju problema nasilja u porodici. Tokom 2003. održano je 38 treninga i 9 susreta predstavnika svih institucija i AŽC.

Edukacija zdravstvenih radnik/ca primarne zdravstvene zaštite nastavljena je tokom 2004. u još 7 beogradskih opština, a krajem godine aktivnost je proširena i na druge gradove u Srbiji - Pančevo, Novi Sad, Vrbas, Vršac, Alibunar, Šabac, Kragujevac, Niš, Piroć i Užice. Takođe, krajem 2004. nastavljena je i edukacija predstavnika/ca policije i centra za socijalni rad u preostalim 7 beogradskih opština.

Edukacija ženskih grupa i organizacija

Instruktaža za rad na SOS telefonu obavljena je sa volonterkama Ženskog centra iz Laskovca i članicama ženske organizacije Hora iz Valjeva, kao i sa članicama ženskih grupa iz Gnjilana, Prizrena i severne Mitrovice (Kosovo).

Obuka predstavnica 15 ženskih organizacija iz Srbije o različitim aspektima ženskog zdravlja realizovana je kroz višednevne treninge, posle čega su u ovim gradovima organizovane serije radionica sa ženama i 85 javnih tribina.

Radionice

Članice AŽC-a izvele su 2 ciklusa od po 10 radionica sa mladim ženama u cilju prevencije nasilja i ojačavanja njihovih kapaciteta u preispitivanju rodnih uloga. Takođe, realizovano je 15 radionica sa Romkinjama iz Železnika u okviru saradnje sa organizacijom Romski život.

IZGRADNJA MODELA KOORDINIRANE AKCIJE LOKALNE ZAJEDNICE NA PREVENCIJI I ZAŠTITI OD NASILJA

Dugoročni proces rada na uspostavljanju modela koordinirane akcije institucija i organizacija u lokalnoj zajednici na prevenciji i zaštiti od nasilja u porodici započeo je postavljanjem zajedničkih principa delovanja, izradom protokola o postupanju u situaciji nasilja u porodici, formiranjem evidencije i dokumentacije nasilja (specifične za pojedine sisteme) i izradom internog sporazuma o saradnji između institucija i organizacija. Aktivnosti su obuhvatile učesnike/ce tri sistema - centra za socijalni rad, policije i zdravstvene radnike primarne zdravstvene zaštite.

JAVNO ZAGOVARANJE

Kampanje

U okviru Međunarodne kampanje 16 dana aktivizma protiv nasilja nad ženama, AŽC je 2003. godine u saradnji sa ženskim organizacijama u više od 40 gradova u Srbiji realizovao kampanju - Zašto ih nema među nama? posvećenu ženama koje su ubijene u partnerskim vezama, a usmerenu na odgovornost državnih institucija zbog nečinjenja zaštite.

Kampanja pod sloganom One nemaju poverenja - Zašto? realizovana je u 2004. godini i posvećena je odgovornosti zdravstvenih institucija u odnosu na problem nasilje nad ženama.

Medijski nastupi

AŽC beleži veliki broj medijskih nastupa - tokom 2004. godine bilo je 56 pojavljivanja u medijima. Pored mnogih značajnih nastupa, vredan pažnje je feljton o nasilju prema ženama u ženskom časopisu Sofija, koji je izlazio celu godinu i za koji su, o različitim temama, pisale mnoge članice AŽC. Takođe, redovne aktivnosti AŽC oglašavane su u dnevnim novinama Danas i Večernje novosti, kao i u časopisima Sofija i Mama, bez novčane nadoknade.

Organizovanje javnih skupova

U cilju prezentovanja rezultata aktivnosti, skretanja pažnje stručne javnosti i stvaranja mogućnosti za šire društvene akcije, ili obeležavanja važnih događaja, organizovani su različiti javni skupovi: 2 okrugla stola pod nazivom Standardizacija rada institucija u oblasti nasilja u porodici u vezi sa socijalnom politikom i radom organa unutrašnjeg reda (policije) i jedan promotivni skup pod pokroviteljstvom Skupštine grada Beograda.

Učešće u radnim grupama

U saradnji sa ženskim nevladinim organizacijama Žene u crnom iz Beograda i Ženski centar iz Užica i uz podršku Ministarstva zdravlja republike Srbije, AŽC je učestvovao u realizaciji programa Akcioni plan za očuvanje zdravlja žena u republici Srbiji, 2005-2010.

AŽC je učestvovao u Radnoj grupi za izradu Opšteg protokola za zaštitu dece od zlostavljanja i zanemarivanja, formiranoj od strane vladinog Saveta za prava dece, uz podršku Ministarstva za socijalna pitanja.

Lobiranje

Posle uspešnog pridruživanja lobiranju za promene zakona, tokom 2003. godine su lobirani predstavnici gradske vlasti i opštinskih uprava da se aktivnije uključe u rešavanje problema nasilja u porodici - formiranje i finansiranje dežurne socijalne službe tima za krizne intervencije i sl.

ISTRAŽIVANJA

Istraživanje o nasilju i njegovim zdravstvenim posledicama, koje je integralni deo studije Svetske zdravstvene organizacije o nasilju nad ženama, sprovedeno u više zemalja sveta, izvedeno je 2003. godine na uzorku od 1456 žena iz Beograda, kao prvo istraživanje ovog tipa u Srbiji.

Tokom 2004. godine AŽC je uzeo učešće u regionalnom projektu Podrška ženskim ljudskim pravima na zapadnom Balkanu, iniciranom od strane holandske nevladine organizacije Humanist Committee for Human Rights. Osnovni cilj projekta je izrada temeljne studije o nasilju u porodici.

IZDAVAŠTVO

Publikacije

Edukacija predstavnika/ca institucija otvorila je potrebu pripreme adekvatnog edukativnog materijala, te je štampano: 3 sveske tekstova pod nazivom Za život bez straha, publikacija Nasilje u porodici - nova inkriminacija i 2 priručnika/izveštaja sa osnovnim dokumentima za rad predstavnika/ca tri sistema. Naše kolegice iz organizacije Žene ženama - Sarajevo i Autonomna ženska kuća - Zagreb, nameravaju da preštampaju i upotrebljavaju publikacije u vlastitom radu, što nama čini zadovoljstvo i čast.

Deset godina Autonomnog ženskog centra - publikacija koja obeležava nastojanja žena koje su osnivale, radile, volontirale i saradivale na promeni društvenog konteksta i zastupanju ženskog ljudskog prava na život bez nasilja - zbirka je sećanja, reči i slika koje čine našu istoriju.

Lifleti i plakati

Pripremljena su 2 edukativno-radna plakata za učesnik/ce edukativnih programa, ali i za korisnice/ke usluga institucija, koja ilustruju mehanizme moći i kontrole od strane nasilnika i od strane službenika sistema, kao i mehanizme, ravnopravnosti, razumevanja i podrške.

RAZMENA INFORMACIJA

Info centar - web site i e-mail konferencija zenskaposla

Na e-mail konferenciji [zenskaposla] trenutno se nalazi 300 adresa, a listu prati više od 500 aktivistkinja, pre svega iz Srbije i Crne Gore, ali i iz Bosne i Hercegovine, Hrvatske i Kosova. Lista je postala glavni medij komunikacije i razmene informacija između ženskih organizacija, koje na ovaj način planiraju zajedničke akcije, potpisuju saopštenja i razmenjuju novosti.

Biblioteka

AŽC raspolaže sa 1.668 bibliotečkih jedinica (661 knjiga), a godišnje se registruje oko 250 pozajmica od strane članica, ali i drugih žena, često studentkinja različitih beogradskih fakulteta.

UČENJE I ORGANIZACIJSKI RAZVOJ

Strateško planiranje

Tokom 2003. godine AŽC je započeo rad na preispitivanju organizacijske strukture, njene efikasnosti u odnosu na programske potrebe i strateško planiranje aktivnosti.

Stručno usavršavanje članica i saradnica

Neki od naših partnera, CAFOD ili holandska organizacija ADMIRA, uložili su trud u naš razvoj. Od izuzetne važnosti za naš rad bile su i posete feminističkih terapeutkinja - Gerda Aarninck, Gabrielle Mueller, Vesna Kutlešić, kao i feministkinja - Isabel Marcus, Bernadette Hoppe i Julie Mostov.

Mentorisanje seminarskih i diplomskih radova

Tokom 2004. AŽC je konsultacijama, informacijama i upotrebom biblioteke podržao izradu 12 seminarskih radova, 3 diplomatska rada, 2 magistarska, 2 doktorata i 3 istraživačka rada iz oblasti nasilja u porodici. Iako ova oblast delovanja nije formalna aktivnost AŽC, smatramo je posebno važnom, a indirektno ona ukazuje i na ugled koji organizacija uživa u oblasti kojom se bavimo.

Studijske posete Autonomnom ženskom centru

Tokom 2004. godine AŽC je imao 12 poseta grupa/pojedinki iz inostranstva i 7 poseta NVO članica iz regiona. Od toga, posebno izdvajamo 2 grupne posete studentkinja/studenata socijalnog rada sa Univerziteta iz Ljubljane (Slovenija) i grupe terapeutkinja/terapeuta iz Nemačke.

Aktivistički tim AŽC

Aktivistički tim osnovale su 2004. godine feminističke aktivistkinje AŽC-a, motivisane žudnjom za pravdom. Tim pokreće inicijative za osnaživanje žena, učestvuje u ženskim uličnim demonstracijama i drugim političkim akcijama ženskog pokreta.

OBELEŽAVANJE DESETOGODIŠNJICE RADA

Autonomni ženski centar je 2003. godine obeležio desetogodišnjicu postojanja veličanstvenim skupom, na kojem je prisustvovalo više od 300 naših saradnica/ka iz različitih oblasti, izražavajući na taj način poštovanje prema našem radu, ali i prema politici i vrednostima koje su sastavni deo tog rada. Dosledno promovišući značaj ženskih grupa i organizacija za sveobuhvatno, sistematsko i specifično rešavanje društvenog problema nasilja prema ženama, svesne svih teškoća sa kojima smo se suočavale, zaključile smo da je započet proces kvalitativnih promena društvenih vrednosti, koji neće biti moguće zaustaviti.

SARADNJA SA INSTITUCIJAMA PROGRAM

Tim za saradnju sa institucijama nastavio je tokom 2003/04. godine intenzivni program rada sa profesionalcima u centrima za socijalni rad i policiji, razvijajući model koordinirane akcije lokalne zajednice u prevenciji i zaštiti od nasilja u porodici, koji je obuhvatao stvaranje:

- zajedničkog okvira za razumevanje problema i zajedničke principe delovanja,
- uspostavljanje standardne procedure
- postupanja, evidentiranja i dokumentovanja,
- razvijanje direktne saradnje između predstavnika različitih institucija i organizacija,
- informisanje korisnica/korisnika usluga tih institucija o nasilju u porodici.

Cilj dugoročno planiranih aktivnosti je uspostavljanje sveobuhvatnog, specifičnog i koordiniranog postupanja institucija i zajednice u prevenciji i zaštiti od nasilja u porodici, posebno nasilja koje trpe žene.

Iskustva koja usmeravaju naš dalji rad

Podaci iz evidencije o slučajevima nasilja u porodici ukazuju da se pred stručnjacima institucija pojavljuju, u odnosu na vrste nasilnih akata, upotrebu oružja/oruđa, posledice i trajanje, ozbiljni i teški slučajevi nasilja.

Ipak, intervencije prema identifikovanom nasilniku, po našem mišljenju, su blage, neadekvatne situaciji i konkretnom nasilnom incidentu.

- Pismeno upozorenje nasilniku sasvim se retko koristi 3,8%.
- Pisanje krivične prijave usledilo je u 6,7% slučajeva.

Nekorišćenje mogućnosti za intervenisanje koje stoje na raspolaganju centru za socijalni rad pogoduje manipulacijama od strane nasilnika.

Mere kojima se reguliše viđanje deteta sa roditeljem/ima predstavljaju „moćan” mehanizam kontrole nasilnog roditelja. Iako se relativno retko koriste, bez obzira na potencijalnu efikasnost, primećeno je da se značajno češće primenjuju prema ženama (majkama) koje su identifikovane kao nasilne prema deci, nego prema muškarcima (očevima).

- ◆ Viđenje sa detetom u kontrolisanim uslovima preduzimana je u 24,2% slučajeva kada su nasilnice bile majke i samo u 16,5% kada su u pitanju očevi.
- ◆ Nadzor nad vršenjem roditeljskih prava primenjivan je kao mera kod 35,5% majki i samo kod 16,5% očeva.
- ◆ Oduzimanje dece realizovano je od 42,3% majki i tek od 15,8% očeva.

Ova tendencija odražava široko rasprostranjenu predrasudu društva, ali i profesionalaca, u odnosu na rodne i roditeljske uloge.

Zbog toga je naš plan da u narednoj godini posvetimo više pažnje ovim pitanjima.

Naše preporuke

upućene odgovornim za reformu sistema socijalne zaštite uključuju:

na opštem planu, u odnosu na standarde rada

- preduzimanje zaštite korisnica/korisnika od svih oblika diskriminacije, kao i dosledna zaštita od rodne diskriminacije, koja uslovljava nejednake mogućnosti korišćenja usluga socijalnog sistema,
- propisivanje standardnih evidencija i dokumentacija, koje uključuju relevantne socijalne pojave,
- definisanje jasne i precizne upotrebe stručnih termina, umesto “zaklanjanja” za kategorije i termine koji onemogućavaju razumevanje problema i planiranje efikasnih mera zaštite,
- podsticanje individualne profesionalne odgovornosti za vođenje korisnica/ka i pružanje neophodnih usluga.

ključne aktivnosti 2003.

organizovana su:

- 24 jednodnevna seminara za 112 stručnih radnika/ca iz 9 centara za socijalni rad i 70 službenika policije iz 9 odeljenja unutrašnjih poslova

- 9 susreta predstavnika svih institucija

- 2 okrugla stola

napravljena su:

- 5 svezaka edukativnih materijala

- 2 edukativno/radna plakata, 1 liflet

- 1 priručnik sa protokolima o postupanju i sporazumom o međusobnoj saradnji

u odnosu na učešće u rešavanju problema nasilja u porodici

- integrisanje svih pozitivnih rezultata ovog projekta u redovne aktivnosti stručnjaka u centrima za socijalni rad,
- podsticanje dalje razrade postupaka, evidencije i dokumenata koji se koriste u planiranju i realizovanju mera zaštite žrtvi nasilja u porodici,
- podrška da se u sistem planiranja i realizovanja mera zaštite uključe predstavnici svih relevantnih institucija i organizacija,
- razrađivanje načina i tehnika za praćenje i procenu preduzetih mera i ostvarenih efekata, kao i stalno identifikovanje neophodnih promena u operativnom delovanju,
- dalju stručnu obuku, sticanje opštih i specijalizovanih znanja u vezi sa nasiljem u porodici, uz obezbeđenu supervizijsku pomoć i podršku specijalizovanih institucija, organizacija i Ministarstva.

Naš doprinos kompleksnom procesu promena u institucijama, saglasan je reformskim projektima Ministarstva rada, zapošljavanja i socijalne politike, te stoga verujemo da će primena standarda i "alata" koji su ovde nastali, biti lakša i brža. Mi nastavljamo da, razvijajući dalju saradnju sa učesnicama/ima projekta, gradimo sve celovitiji i uspešniji model koordinirane akcije lokalne zajednice u prevenciji i rešavanju nasilja u porodici.

ključne aktivnosti 2004.

- aktivnosti je izvodilo 100 stručnih radnika/ca iz 9 odeljenja centra za socijalni rad
- identifikovano je 955 slučajeva nasilja u porodici
- formirana je evidencija o nasilju i preduzetim merama zaštite
- organizovano je 295 konferencija slučaja za planiranje mera zaštite na kojima su učestvovali predstavnici iz 194 različite institucije
- organizovan je 21 supervizijski i 13 monitoring sastanaka
- 1 okrugli sto
- izradjen je priručnik sa detaljnim uputstvima za postupanje

Fokus naših aktivnosti biće na:

- praćenje planiranja i sprovođenja mera zaštite,
- učešće u kreiranju politike lokalne zajednice u prevenciji nasilja u porodici
- uključivanje predstavnika tužilaštva i sudova u program edukacije i saradnje,
- razvijanje mehanizama za praćenje i procenu efekata institucionalnog i međuinstitucionalnog rada,
- posebno, monitorisanje rodne dimenzije sprovođenja mera zaštite i intervencija prema identifikovanim nasilnicima.

ŽENSKO ZDRAVLJE PROGRAM

Edukacija primarne zdravstvene zaštite o prepoznavanju, dokumentovanju i postupanju sa ženama koje žive u situaciji nasilja

Projekat ima za cilj da obezbedi adekvatnu zdravstvenu zaštitu, postupanje i intervencije za žene žrtve nasilja u partnerskim odnosima, kako bi se uticalo na smanjenje pojave i prepoznao uticaj nasilja na zdravlje žena u Srbiji.

Zadaci projekta su:

- Osposobljavanje zdravstvenih radnika za prepoznavanje nasilja nad ženama
- Sticanje znanja i veština za pristup i razgovor sa ženom, žrtvom nasilja, prikupljanje podataka o nasilju, pregled zlostavljane žene i beleženje zdravstvenih posledica
- Podizanje svesti zdravstvenih radnika o važnosti pružanja sveobuhvatne medicinske i zdravstvene pomoći žrtvama nasilja
- Stvaranje osnove za multidisciplinarni pristup suzbijanju nasilja nad ženama - razvijanje modela saradnje institucija na lokalnom nivou

Edukacija uključuje zdravstvene radnike iz 16 Domova zdravlja u beogradskim opštinama i deset gradova u Srbiji - Pančevo, Novi Sad, Vrbas, Vršac, Alibunar, Šabac, Kragujevac, Niš, Piroć i Užice.

Edukacija se sprovodi putem seminara u trajanju od po tri dana. Učesnici seminara su lekari/ke opšte prakse, ginekolozi/škinje, psihijatri/ke, pedijatri/ke, medicinske sestre, patronažne sestre i babice. Do sada je na seminarima učestvovalo 220 zdravstvenih radnica/ka. Program seminara sproveo je tim stručnjakinja i stručnjaka sa Instituta za socijalnu i sudsku medicinu, Medicinskog

fakulteta u Beogradu, Savetovaništa za brak i porodicu Gradskog centra za socijalni rad, Beograd i Autonomnog ženskog centra.

Krajnji rezultat projekta je podnošenje predloga formulara za dokumentovanje nasilja i njegovih zdravstvenih posledica u službama primarne zdravstvene zaštite Ministarstvu zdravlja Republike Srbije na prihvatanje i usvajanje, kako bi se ovakav način pristupa sprovodio u svakodnevnoj praksi zdravstvenih ustanova. Program projekta podržava Ministarstvo zdravlja republike Srbije.

Tribine o zdravstvenim posledicama nasilja nad ženama

Cilj tribina je bio da se skrene pažnja opšte javnosti na problem nasilja i da se ukaže na posledice po zdravlje i ukupan život žena koje žive pod tim uslovima.

Tematska osnova u okviru ove aktivnosti su bile zdravstvene posledice nasilja nad ženama. Tribine su organizovane u saradnji sa ženskim NVO iz Beograda, Panceva, Novog Sada, Grocke, Vrbasa, Seleuša, Vršca, Vrbas, Kragujevca, Pirota, Šapca i Niša. U realizaciji aktivnosti bilo je angažovano trideset aktivistkinja iz navedenih gradova. Ukupno je održano 85 tribina na kojima je prisustvovalo 2576 učesnica/ka.

Tribine su, takođe, imale zadatak da ukažu na odgovornost države, zajednice i pojedinaca/ki u suzbijanju pojave rodnog nasilja.

Istraživanje

Istraživanje Autonomnog ženskog centra o nasilju nad ženama i zdravstvenim posledicama sprovedeno je tokom 2003. godine, na uzorku od 1456 žena, u Beogradu. Istraživanje je integralni deo studije SZO o nasilju nad ženama, sprovedenoj u više zemalja sveta, i predstavlja prvo istraživanje ovog tipa u Srbiji.

Istraživanje je dalo podatke o:

- prevalenci nasilja i njegovih oblika u našoj sredini;
- zdravstvenim posledicama nasilja u partnerskim odnosima;
- faktorima rizika i zaštite od nasilja u partnerskim odnosima;
- strategijama i službama koje su žene koje trpe nasilje koristile.

Izvod iz rezultata istraživanja:

Prevalenca nasilja: 23,7%

- *fizičko nasilje: 22,8% (15,4% teško i 33,4% lako)*
- *seksualno nasilje: 6,3%*

Prevalenca zdravstvenih posledica nasilja:

Povrede: 28,8%

- *lake telesne povrede: 25,4%*
- *teške telesne povrede 19,9 %*

Posledice po opšte zdravlje:

- *nemogućnost obavljanja svakodnevni aktivnosti: 20,0%*
- *jaki bolovi: 42,7%*
- *problemi sa pamćenjem i koncentracijom: 22,7%*
- *vrtoglavica: 29,9%*

Posledice po reproduktivno zdravlje:

- *ginekološki problemi: 20,6%*
- *spontani pobačaj: 21,1%*
- *abortus: 65,0%*

Posledice po mentalno zdravlje:

- *fizičko nasilje: 23,0%*
- *seksualno nasilje: 43,8%*

Cilj istraživanja je da da doprinos za uvođenje i razvoj metodologije dokumentovanja nasilja nad ženama i unapredi saradnju ženskih organizacija, istraživačkih i državnih institucija. Podaci iz istraživanja treba da daju relevantnu osnovu kreatorima politika, zdravstvenim radnicima, istraživačima/istraživačicama i drugim odgovornim ustanovama i pojedincima za uvođenje odgovarajućih propisa, mera i aktivnosti koji omogućavaju sveobuhvatni pristup suzbijanju i prevenciji nasilja u partnerskih odnosima.

Celokupna studija biće objavljena 2005. godine.

Strategija i akcioni plan za očuvanje zdravlja žena u republici Srbiji, 2005. - 2010.

Projekat se sprovodi u saradnji Autonomnog ženskog centar, Ženskog centra iz Užica, Žena u crnom, Beograd i uz podršku Ministarstvom zdravlja Republike Srbije.

Sledeći temeljni principi su osnova za razvoj politika i programa namenjenih unapređenju i očuvanju zdravlja i blagostanja žena u Srbiji: poštovanje potreba žena, poštovanje različitosti, povećanje dostupnosti zdravstvenim uslugama, holistički pristup zdravlju, usmerenost na promociju zdravlja, prevencija i rano otkrivanje bolesti, aktivno učešće žena u kreiranju zdravlja, odlučivanje zasnovano na dokazima i znanju, i razvoj partnerstva. U izradi dokumenta su korišćeni međunarodni dokumenti i propisi.

Očekivani rezultati su:

- za sve žene povećan pristup službama visokog kvaliteta
- poboljšanje zdravstvenih službi vezanih za reprodukciju i sigurno materinstvo
- prepoznavanje nasilja nad ženama kao prioriteta javnog zdravstva
- zaštita i promocija ženskog zdravlja (smanjenje rizičnog ponašanja, vodećih uzroka oboljevanja i smrtnosti)
- povećan uticaj žena/korisnica i lokalne zajednice u procesu donošenja odluka i stvaranja zdravstvene politike.

Projekat se nastavlja javnim diskusijama sa odgovarajućim institucijama - Odbor za zdravlje Skupštine RS, Odbor za rodnu ravnopravnost Skupštine RS i Savet za ravnopravnost polova Vlade Republike Srbije, kao i nevladinim sektorom koji se bavi pitanjima zdravlja, posle čega će u definitivnom obliku biti upućen Ministarstvu zdravlja radi stavljanja u dalju proceduru.

Grupe samopomoći

Zdravstveni program je organizovao grupe samopomoći čiji je cilj da žene sa sličnim iskustvima poveže i osnaži. Učestvovanjem u grupama samopomoći žene se podržavaju da prevaziđu osećanja bespomoćnosti, niskog samopouzdanja i samopoštovanja da bi otkrile svoje unutrašnje izvore snage, razvile zdrave mehanizme preživljavanja i preuzele kontrolu i odgovornost da svoj život učine boljim i kvalitetnijim.

Grupe samopomoći su organizovane za žene sa iskustvom nasilja (porodičnog/seksualnog), tumora dojke i žene sa invaliditetom.

KONSULTACIJE ZA ŽENE PROGRAM

Ekspertkinje konsultantskog tima podržavaju žene da se osnaže i prevaziđu situacije nasilja u kojima se nalaze. Takodje, pružaju podsticaj ženama da izraze svoje potrebe i kreiraju planove za promenu. Pored rada na posledicama traume, tim pruža informacije o ženskim pravima i načinima njihovog ostvarivanja.

Konsultantski program sprovode: sedam feminističkih konsultantkinja, tri SOS konsultantkinje, jedna socijalna radnica, dve psihoterapeutkinje, jedna psihijatarka kao i dve pravnice, tri advokatkinje i pet volonterki.

Konsultantski tim obezbedjuje profesionalnu podršku ženama

- da se osnaže i povrate svoje samopoštovanje
- da sagledaju svoje potrebe i pronađu svoj autonomni izlaz iz situacije nasilja
- da ublaže posledice traume kroz individualni rad i psihoedukativni materijal
- da se informišu oko svojih prava u socijalnoj zaštiti i pomoći koju mogu dobiti u institucijama

Konsultantski tim je u 2004. obezbedio 3.047 individualnih konsultacija za 1.255 žena.

Individualne i SOS konsultacije: 1871 usluga

Pravna podrška: 791 usluga

Psihoterapijska i psihijatrijska podrška: 287 usluga

Podrška u ostvarivanju prava iz socijalne zaštite: 98 usluga

- da dobiju informacije o pravnim aspektima svog problema
- da u sudskim procesima, u pojedinim situacijama, budu zastupane na sudu

Aktivnosti tima

- SOS telefonska podrška
- individualne konsultacije
- podrška u ostvarivanju prava iz socijalne zaštite
- pravna podrška
- psihoterapijska i psihijatrijska podrška
-
- pored toga,
- konsultantkinje su 85 puta zastupale klijentkinje kroz institucije,
- advokatkinje su 26 puta zastupale klijentkinje na sudu,
- podeljeno je oko 2500 primeraka informativnog materijala (pamfleta, postera, edukativnih knjižica).

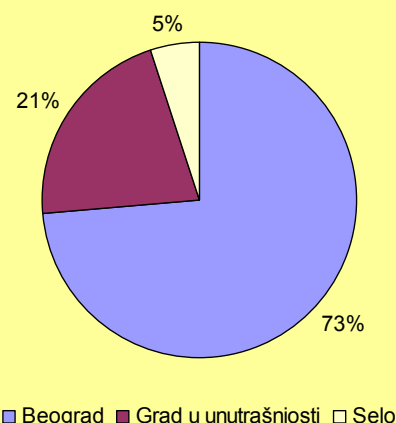
Novo u timu

- SOS telefonska služba povećala je broj sati rada.
- Organizovana je instruktaža za SOS konsultantkinje i obučeno je 14 žena, iz 4 ženske organizacije.
- Tim je proširen za 5 SOS konsultantkinja i 2 pravnice.

U poslednjih deset godina povećan je broj poziva žena iz seoske sredina za 1,6%, što govori o tome da je društvena vidljivost nasilja veća nego što je bila ranije. ovu rečenicu stavi ispod pitice a ne u tekst jer se ne uklapa

Razlozi za obraćenje žena Autonomnom ženskom centru:

- 80% nasilje u porodici (fizičko, psihičko, ekonomsko, seksualno nasilje) od strane muža, bivšeg muža, partnera, oca, sina, brata, majke, sestre.
- 7% seksualno nasilje: silovanje, pokušaj silovanja, seksualno uznemiravanje na poslu, prisile na seksualne radnje, seksualna trgovina ženama.
- 7% psihološki problemi: partnerski odnosi, porodični problemi, alkoholizam i narkomanija člana porodice, lična kriza.
- 6% diskriminacija: žena, dece, Romkinja, beskućnica, lezbejki, siromašnih.

Seksualno nasilje - društveni tabu

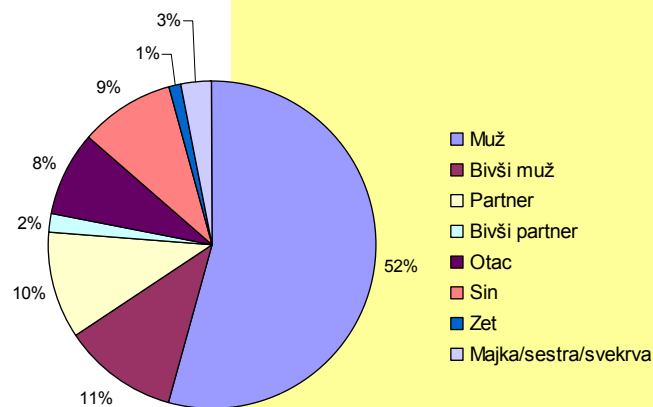
Od ukupnog broja žena koje su žrtve porodičnog nasilja 9% žena je pretrpelo seksualno nasilje u braku. Predpostavljamo da je procenat žena koje su bile izložene ovom obliku nasilja veći od registrovanog iz nekoliko razloga:

- mnoge žene veruju da seksualni odnos u braku predstavlja obavezu koju treba da ispunjavaju i protiv svoje volje, da su dužne da trpe seksualno nasilje.
- osećanje stida i poniženja koje seksualno nasilje prouzrokuje sprečava žene koje ga doživljavaju u porodici da ga prijave.

Generalno gledano, broj žena koje se obraća AŽC-u zbog seksualnog nasilja je mali, što govori u prilog činjenici da je ta vrsta nasilja najviše tabuizirana. Društveni obrasci pritiskaju žene da osećaju krivicu i sramotu za pretrpljeno nasilje uprkos činjenici da je seksualno nasilje zločin za koji je odgovoran isključivo nasilnik.

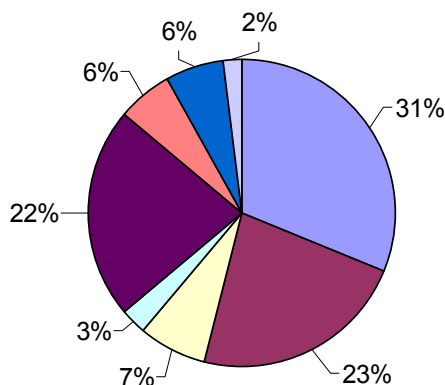
Nasilje u porodici - pol nasilnika i srodstvo sa žrtvom

Podaci dobijeni tokom poslednjih deset godina govore da je nasilnik u porodici najčešće muž, bivši muž, partner i bivši partner, u 75% slučajeva. Taj procenat je uglavnom nepromenljiv i govori o tome da je patrijarhalni sistem, koji generiše nasilje nad ženama i decom u porodici, zapravo isti bez obzira u kom političkom ili istorijskom sistemu živimo.

Pravni tim

Pravni tim je prošle godine pružio 790 usluga za 297 žena, za sledeću problematiku:

razvod braka	deoba bračne tekovine	poveravanje dece
lake telesne povrede	nasilje u porodici	iseljenje
izdržavanje dece	ostalo	

PRUČA KLIJENTKINJE

Došla je u Ženski centar - iznenada, nenajavljena, uznemirena, uplakana.

Isprekidane uzdahe pratila je bujica reč, koje su sustizale jedna drugu...

V. L. ima sina đaka prvaka, ali i supruga alkoholičara, koji je već godinama nasilan. Njeno dete raste gledajući kako njegov otac zlostavlja majku. Dečak ima česte napade gušenja. Leči se od astme. Zbog budućnosti sebe i deteta V.L. je rešila da napusti muža.

Imala je i podršku Centra za socijalni rad. Dok je tražila stan - iznenada je dobila otakaz na poslu i više nije videla izlaza.

Očajna, otišla je na Brankov most, ostavila torbu pored ograde i zakoračila...u tom momentu čula je ženski glas: «Stanite, saslušajte me - neću Vam prići - i ja sam imala razloga da krenem vašim putem hajde da porazgovaramo...» U tom trenutku naišao je brodić i čovek sa megafonom je upozoravo da stane...

I V.L. je odustala. Otišla u obližnji kafe na čaj, od nepoznate žene dobila je sredstvo za smirenje, razumevanje, nadu informaciju da postoji jedno mesto gde može dobiti pomoć - Autonomni ženski centar. Čula je da je ulica Tiršova, ali broj nije znala. Tražila nas je dva dana i u momentu kada je ponovo počela da gubi nadu ugledala je našu tablu na ulazu...

I reč po reč, minut po minut kroz razgovor sa konsultantkinjom i pravnicom osetila je pravu podršku i shvatila da u životu uvek postoje brojene mogućnosti, da iz svake, naizgled bezizlazne situacije uvek ima neko rešenje, može da se pronađe novi put, dobije prava informacija, stručna pomoć i podrška. Iz Autonomnog ženskog centra izašla je sa suzama, ali ovog puta sreće i olakšanja.

Javila se posle par dana - našla je privremeni posao i dobila rešenje o starateljstvu nad detetom - ima šanse da se vrati na stari posao. Traži stan gde će ona i dete živeti zajedno, sami i bez nasilja.

KAMPANJA: 16 DANA AKTIVIZMA PROTIV NASILJA NAD ŽENAMA

2003

ZAŠTO IH NEMA MEĐU NAMA

Od januara do novembra 2003,
31 žena
ubijena je od supruga ili partnera.
60%
svih ubistava u Srbiji učine srodnici.
Svaka **3.** žena u Srbiji
trpi fizičko nasilje.

KOJA JE 32?

U 7 gradova na gradskim pijacama i trgovima organizovan je ulični performans u izvođenju ACT Women i Akademskog pozorišta.

Poslanicama u Parlamentu Srbije, prvog dana kampanje, podeljeni su pamfleti.

TV spot i radio džingl emitovani su na 25 lokalnih i 2 beogradske televizije i 30 lokalnih i 14 beogradskih radio stanica. Za sva emitovanja dobijena su medijska sponzorstva.

Za vreme trajanja kampanje, 112 žena je odlučilo da se javi AŽC i po prvi put zatraži pomoć.

Na Međunarodni dan ljudskih prava, 10. decembar, na jednodnevnoj konferenciji pod nazivom "Institucionalni modeli za rešavanje problema nasilja nad ženama" u Novom Sadu, AŽC je predstavio svoj način saradnje sa institucijama, prisutnm predstavnicama 35 centara za socijalni rad sa teritorije Vojvodine, 5 SOS telefona, kancelarije pokrajinskog ombudsmana, pokrajinskih sekretarijata i organizacija za zaštitu ljudskih prava.

Svaka 4. žena padne niz stepenice.

Svaka 5. ima teške telesne povrede.

78% se ne obrate nikome za pomoć.

ONE NEMAJU POVERENJA. ZAŠTO?

Pirot, Negotin, Novi Pazar, Tutin, Leskovac, Vlasotince, Bor, Majdanpek, Vranje, Knjaževac, Trstenik, Kruševac, Dimitrovgrad, Valjevo, Kragujevac, Užice, Vršac, Zrenjanin, Velika Plana, Sombor, Požega, Čuprija, Jagodina, Loznica, Pančevo, Kikinda, Petrovac na Mlavi, Subotica, Prijepolje, Vrbas, Prokuplje, Požarevac, Zaječar, Priboj, Nova Varoš, Niš, Smederevo, Smederevska Palanka, Bajina Bašta, Šabac, Arilje, Čajetina, Arandelovac, Sremska Mitrovica, Seleuš, Novi Sad i Beograd

BORD

Bobana Macanović, Divna Matijašević, Dragana Vujinović, Lepa Mladenović, Stanislava Otašević

Tim za saradnju sa institucijama - koordinatorica: Tanja Ignjatović

Bobana Macanović, Dragana Ilić, Dragana Milojević, Ivana Slavković, Jelena Baštovanović, Jelena Panić, Katarina Kostić.

outside associates:

Biljana Maletin, Dejan Stevanović, Irena Lobodok Štulić, Jasmina Ivanović, Jasmina Veselinović, Jeca Nedeljkov, Lidija Filipovski, Marija Banauh Brusin, Marija Lukić, Milena Živanović, Nevenka Badnjarević, Ranka Vujović, Slađana Jovanović, Suzana Paunović, Tanja Voronjec Cijan, Tatjana Mušič, Vedrana Dilparić, Vera Despotović Stanarević, Zorana Banjac.

Tim žensko zdravlje - koordinatorica: Stanislava Otašević

Biljana Smajić, Divna Matijašević, Dragana Vujinović, Jadranka Gilić, Katarina Bogavac, Mirjana Tejić, Silvia Koso.

outside associates:

Biljana Ignjatović, dr. Đorđe Alempijević, Dragiša Bjeloglav, Marina Bogdanović, Slavica Simić, prof.dr. Slobodan Savić, prof. dr. Snežana Simić, Srđan Bogosavljević, Stanislavka Zajović, Svetlana Aleksić, Valerija Sabo, prof. dr. Viktorija Cucić, asist. Vlada Aleksić.

Konsultantski tim - koordinatorica: Lepa Mladenović

Aleksandra Marković, Ana Bukvić, Ana Sretenović, Diana Miladinović, Donka Čirić, Jelena Čirović, Jelena Mitić, Jelena Nikolić, Jelena Pavićević, Jelena Radosavljev, Ksenija Perišić, Ljerka Mezga Čurčin, Ljubica Stojković, Lukrecija Vranješević, Marija Janićijević, Marija Krivačić, Marija Milićević, Marija Stegić, Maša Janjušević, Milena Timotijević, Mirjana Wagner, Nada Žarković, Nevenka Antić, Sadija Gicić, Sanja Kalčević, Saša Pokrajac, Slađana Radulović, Sonja Blagojević, Tanja Drobnjak, Tatjana Labus, Tijana Popivoda, Vesna Milićević.

AŽC učestvuje u radu sledećih međunarodnih mreža:

NEWW - Network of East West Women

VAWW - Violence against Women in War

WAVE - Women against Violence Europe

OBOSTRANS - Our Bodies Ourselves Transnational Network

**u 2003/2004. godini
Autonomni ženski centar
podržale su sledeće
organizacije i pojedinke::**

ABA CEELI, SAD
ADMIRA, Holandija
AMBASADA KRALJEVINE
HOLANDIJE
CAFOD, Velika Britanija
CARITAS WIEN, Austrija
CARITAS ITALIA, Beograd
DELEGACIJA EVROPSKE
KOMISIJE ZA SRJ
DFID, Velika Britanija
EMABSSY OF USA, Beograd
FOND ZA OTVORENO
DRUŠTVO, Beograd
FOND ZA SOCIJALNE
INOVACIJE, MINISTARSTVO
RADA, ZAPOŠLJAVANJA I
SOCIJALNE POLITIKE RS
HEART AND HAND FUND, San
Francisko
HIVOS, Holandija
HOM, Holandija
MINISTARSTVO ZDRAVLJA
Republike Srbije
NETWORK OF EAST WEST
WOMEN, Njujork
OSI NETWORK, Budimpešta
REKONSTRUKCIJA ŽENSKI
FOND, Beograd
SHEBAR WINDSTONE, Njujork
SOROPTIMISTE MONZA, Italija
TROCAIRE, Irska
VESNA CIPRUŠ, Beograd

**zahvaljujemo im se što
veruju u naš rad**